

IFARKAS GYULA*

Géza fejedelem, az ezredév innovátora, aki felkészítette Istvánt az államalapítói feladatára

István királyról, az államvezetési munkára tudatosan felkészült, a tanult és tanító vezetőről már sokszor írtam és beszéltem. Most azonban nem őt fogom idézni, akiről az államalapításra emlékező millenniumi évben oly sok szó esik, hanem apját, **Géza fejedelmet**, akiről viszont ugyanekkor méltatlanul kevés szó esik. Pedig ő volt az, aki már István előtt felismerte nemzetének helyzetét, korának és környezetének kihívásait és követelményeit, aki e felismerés alapján elhatározta és előkészítette az Istváni államalapítást, a nemzet és a Kárpát-medencében élő népek számára az ezredév legjelentősebb innovációját.

Ezzel nem akarom István király érdemeit csökkenteni, hiszen az államalapítás megvalósítása önmagában is nagyon nehéz és korszakalkotó feladat volt, de szeretném hangsúlyozottan felhívni a figyelmet arra, hogy az államalapítás szükségességének gondolata nem Istváné volt, hanem apjáé, Géza fejedelemé, és talán anyjáé, **Sarolté** is. A gondolat az övék volt, de a gondolat és annak megvalósítása egységben teljes. És Géza és Sarolt nemcsak gondolatban vettek részt az államalapításban, hanem gondosan elő is készítették mindazzal, hogy

- meghatározták István államvezetési, állam- és egyházszerkezési feladatait, azok irányát,
- arra fiukat megfelelően felkészítették, nevelték,
- akik olyan nevelőket fogadtak fiuk, az utód mellé, akik megfelelő tudásanyagot tudtak átadni neki a korának és az azt megelőző időknek római, bizánci és nyugati államrendszereiről, keleti és nyugati vallási rendszereiről, egyházi berendezkedéseiről, amelyek mintaképül szolgálhattak az államalapító és hittérítő, egyházszerkező vezetői munkához,
- azok egyházi és állami vezetési, törvénykezési, hadsereg- és gazdaságszerkezési gyakorlatairól,
- akik olyan hitben tudták nevelni és oktatni, amely ezen állami rendszereknek megfelelt, és amelyre neki az egész nemzetét kellett átformálnia,
- és az államalapító feladatokra nemcsak fiukat nevelték és tették tudásban és hitben alkalmassá, de saját bel- és külpolitikájukkal, nemzetvezetési gyakorlatukkal azt elő is készítették, a feladat megoldásának alapjait lerakták.

Nézzük hát mindezeket sorjában. De ha már megemlítettem, pár szót szóljunk az anyáról, Saroltról is, aki férfias, határozott, kemény jellemű és magatartású asszony volt. Róla olvashatjuk a

* 1148 Budapest, Nagy Lajos király útja 86/C. Telefon: 252-3036.

millenniumi kiadású „*A Magyar Nemzet Története*”-ben: „*Szépsége, vad erélye által nagy befolyást gyakorolt férjére, úgy, hogy annak birtoka, uralma voltaképp az övé volt.*” Azonban Géza „*nem gyöngédségből engedi át nejének az uralkodást, hanem mert éppen egyforma természetű, megosztja vele*”. Hiszen Géza maga is „*hatalmas, erőszakos, sőt kegyetlen férfiú vala*”.

Mindenesetre Saroltnak jelentős szerepe volt Géza uralkodásában és István nevelésében, de az alapvető döntéseket valóságosan Géza hozta. Ezt mutatja többek között, hogy bár Sarolt erdélyi származású volt, **Gyula** leánya, és így a keleti kereszténységben keresztelték és nevelték, és alapvetően elsősorban bizánci hatások érték, Géza döntése a nemzet és az ország számára és fia nevelésében viszont egyaránt a nyugati irányultságot határozta meg és készítette elő. Egyben az addig törzsekre bontott nemzet, és a törzsek által osztottan birtokolt Kárpát medence egységesítését, még hozzá az Árpádok uralma alatti egységesítését tervezte és tűzte ki célul.

De Géza és Sarolt azt is nagyon jól tudták, hogy e hatalmas feladat ellátására gondosan fel kell készíteni az utódot. Ezért már kora ifjúságától kezdve megfelelő tudós tanítókat, nevelőket hívtak melléje. Erről következőképpen szól a „*Kis legenda*”: „*Már gyermekkorában átítatta őt a grammatika tudománya.*” Ez utalás arra, hogy az írást, olvasást és természetesen a latin nyelvet is megismerte. Ez képessé tette kora latin nyelvű egyházi és világi tudományának és irodalmának olvasására, tanulmányozására. Ezt meg is tette tudós tanítói segítségével. Így István műveltségben nemcsak honfitársai, hanem kora nyugat-európai uralkodói közül is kiemelkedő lett.

Hogy mind eközben tudatosan elő is készítette államalkotói-szervezői munkásságát, jelzi, hogy már uralkodásának első éveiben olyan 35 cikkelyes törvénykönyvet adott ki, amelyet csak sok éves munka során lehet elkészíteni. Már ennek előszavában is bölcsességről, megfontoltságról és széleskörű előtanulmányokról kaphatunk információkat: „*...mivel minden nép saját törvényei szerint él, ezért mi is, Isten akarataból országunkat igazgatván, a régi és az új császárok példáját követvén, törvényhozó elmélkedéssel meghatároztuk népünk számára: miképpen éljen tisztességes és békés életet.*” Ezen sorokból az is kiviláglik, hogy István sok külföldi példát megismert, de nem feledkezett meg saját népe szokásairól sem. Uralkodása, törvényalkotási munkája során nem másolta gondolkodás nélkül a külföldiektől tanultakat, de népe szokásait mindig is szem előtt tartotta. Ebben valószínűleg Géza intelmei, tanácsai fontos szerepet játszottak.

Hogy követhesse a régi és új császárok példáját, ahhoz természetesen meg is kellett ismernie azokat és törvényeiket. E megismerést igazolja, hogy „*István törvénykönyveiben számos szó szerinti, stiláris vagy gondolati egyezés van I. Adorján pápa 785 évi capituláinak, a 847 évi zsinat határozatainak, más frank birodalmi VIII–IX. századi capituláréknak, a Pseudo-izidori törvénygyűjteménynek...*” stb. soraival, azok tartalmával. Mindezek tanulmányozására és azok alapján a törvények megfogalmazására apja halála után, az uralkodás első, talán leggondterheltebb éveiben nem juthatott ideje. E tanulmányokat és a törvény megfogalmazását már a felkészülés idején meg kellett tennie. De hogy nemcsak a nyugati uralkodók példáját ismerte és követte, mutatja, hogy a fiának írt „*Institutio*” bevezetője jelentős hasonlóságot mutat a „*De administrando Imperio*” kezdő soraival, tehát István megismerte a nyugati uralkodók mellett Bölcs Leó és fia, Konstantin munkásságát, olvasta írásaikat is.

Géza azt is felismerte, hogy a korábban nomád pásztorkodó-halászó, kalandozó-harcoló, szabadsághoz szokott népét nem lehet letelepíteni, földművelésre tanítani és szoktatni, amíg az erdőn-mezőn élő Hadurat szolgálja, a fehér lovat áldozó táltosok hitét vallja. Ahhoz nem elég egy új nemzeti és állami rendszert létrehozni, a földművelést, a letelepedett állattenyésztést tanítani, a sátorozó élet helyett a házakban lakásra szoktatni nemzetét, hanem az e helyhez kötött életformához tartozó, a kőtemplomban lakó isten római hitére kell formálni népét.

Géza tudta, hogy e térítés végrehajtása és az új egyházi szervezet létrehozása is fia feladata lesz, együtt az államalapítással. És azt is tudta, hogy fia csak ilyen hit szerinti nevelésben felnőve lehet alkalmas egy egész nemzet keresztény hitre formálására. Ezt önmagáról tudta jól, aki ugyan megkezesztelkedett, és környezetétől is megkövetelte a keresztény hitre térést és a római vallás szerinti életet, önmaga azonban nem tudta megtagadni régi hitét. Mint mondta: „*Elég gazdag vagyok ahhoz, hogy két urat szolgáljak*”, e két úr szolgálatát azonban fiának már nem engedhette meg.

Éppen ezért az István mellé nyugatról meghívott tanítóktól, akik a római egyház hittérítő papjai voltak, azt is elvárta, hogy fiát ne csak az általános műveltségi tanokra és az államvezetés tudományára, de a római egyház tanításaira is oktassák, a római keresztény hitbeni életre neveljék és a római egyház berendezkedését, szervezetét, felépítését, működési rendjét is megismertessék vele.

Géza tehát elég határozottan kijelölte István állam- és egyházszerkezési, hittérítési feladatait, arra megfelelő neveléssel és tanítással, taníttatással jól fel is készítette, készítette. Természetesen tanulmányai során István ezeket megfelelően továbbfejlesztette és későbbi munkásságát elég pontosan elő is készítette, amit többek között az első törvénykönyvének tartalma és megjelenési ideje is igazol. Tudós tanítóival és apjával sokat konzultálva nemcsak a törvénykönyvét készítette elő, de feltehetően felvázolta az államvezetési rendet, és a szervezeteket is megtervezte, a katonai vezetés rendszerével együtt. Sőt, ez utóbbit nyíltan vagy burkoltan, de elég konkrétan és a gyakorlatban is előkészítette még az apja életében, valószínűleg annak javaslatára. Csak így volt lehetséges, hogy apja halála után azonnal a fejedelemséget fegyverrel követelő **Koppányt** az apja által nyugatról behívott és befogadott, és **Gizellával** bejött német lovagok segítségével, azok által vezetett hadsereggel legyőzze.

Egyben a kialakítandó egyházi szervezetek rendszerét, területi megosztását, püspökségek, kolostorok alapítását is megtervezte. E témakörben is apjával egyetértésben, sőt apját segítve ténykedett. Hiszen a pannonhalmi apátság alapítása még apja életében és uralkodása alatt, 996-ban történt. A veszprémi és a győri püspökségek is már koronázása előtt léteztek, még apja uralkodása idején, tehát vele egyezésben történt alapításuk.

István tehát apja akarataból tanult és konkrétan az állam- és egyházszerkezési és hittérítési feladatra is felkészült és felkészített vezető volt. Mindez azonban nem volt elégséges a nagy feladat teljesítéséhez, azt Gézának magának is elő kellett készítenie.

Ezért Géza már 973-ban követek útján felvette a kapcsolatot szászországi Ottóval, aki akkor hatalomban és tekintélyben első fejedelme volt Európának. Ottó Gézának barátságos üzenetét viszonzta is, többek között azzal, hogy **Brunó** verdeni püspököt elküldte „*Magyarország királyához*”. Később pedig Istvánnak bajor Gizellával kötött házasságával e nyugati politikai kapcsolatokat kiszélesítette és megerősítette. E nyugati kapcsolatokat azzal is erősítette, hogy szívesen fogadott udvarába nyugati lovagokat, akik fontos katonai támaszai lettek az új rendszerű, nyugati irányultságú királyi hatalomnak.

Még korábban, már a 960-as évek elején a római pápával is keresett és talált követek útján kapcsolatot Géza, továbbá már uralkodásának ideje alatt a nemzet keresztény hitre térítésére nyugatról hittérítőket hívott és fogadott, és kijelölt utódját is a római keresztény hitben nevelte, neveltette, és meg is kereszteltette.

De saját maga is keményen megkövetelte környezetétől a keresztény hitre térést és annak törvényei szerinti életét. Erről írja korabeli írásában **Thietmar**: Géza „*Fölötte kegyetlen ember volt és sokat ölt meg hirtelen haragjában. Midőn keresztény lett, dühöngött vonakodó alattvalói ellen*”. **Marczali Henrik** ezt a következőképpen folytatja a **Hartvik** legenda alapján: „*A hazai hagyomány is véres kezűnek mondja a fejedelmet, ki vérontás által méltatlanná vált arra, hogy a kereszténység szelíd uralmának megkezdése az ő nevéhez fűződjék*”. Persze, István térítési munkája és uralkodása sem volt erőszakmentes, vértelen forradalom. Gondoljunk csak dunántúli, tiszántúli és erdélyi hadviselésére, Koppány legyőzésére és felnagyeltetésére, **Ajtony** megöletésére, Gyula száműzésére, keményen büntető törvénykezésére, de hát egy ilyen nagy rendszer-átalakítást a középkorban nem lehetett „*kesztyűs kézzel*” megvalósítani. Az erőszak a középkorban az uralkodásnak elfogadott, sőt szükséges eszköze volt.

Géza a Kárpát medence egységének egységes országgá alakítását is tervezte, feladatául tűzte ki fiának, és ezt saját házasságával készítette elő azáltal, hogy az erdélyi Gyula lányát vette el feleségül. Ez István számára az Erdély feletti hatalom öröklésének jogi és családi kapcsolatok útján való természetes előkészítése volt.

Igazolt tehát kijelentésem, hogy Géza nemcsak kitűzte fia számára az államalapító feladatait, de fiát ezekre fel is készítette, tudásban és hitben alkalmassá nevelte, saját bel- és külpolitikájával,

diplomáciai munkájával, nemzetvezetési gyakorlatával elő is készítette, a feladat megoldásának alapjait le is rakta.

Mit is mondhatunk ezek után Gézaról összefoglalásképpen? Egyetértésben Marczali Henrikkel, aki a millenniumi kiadású tíz kötetes „*A Magyar Nemzet Története*” első kötetében a következőképpen ír: „Összevetés, következtetés útján megjelölhetjük, milyen rész illeti meg őt az államalkotás és kormányrendezés azon munkájában, melynek fáradságában és küzdelmeiben ő kétségtelesenül megosztott híresebb fiával, melyben éppen őt illeti meg a kezdés nehézségeivel való megbirkózás érdeme, de melynek dicsősége mégis inkább az utóbbinak szent fejét sugározza körül.”

Ezek után már csak az marad feladatunk, hogy vezetéselméleti, vezetésstudományi szempontból vonjam le a következtetéseket ezredévünk talán két legnagyobb vezetőjének munkásságából. Ezek közül a fontosabbak:

- A vezetés különleges feladat a társadalmi munkamegosztás minden szintjén. Ez fokozottan érvényes a vezetés legfelsőbb, az állami vezetés szintjeire. A vezetési munkára tudatosan, tanulva kell felkészülni, ahogyan István is felkészült, és ahogyan apjától tanulva, elképzelt utódját, **Imrét** ő is felkészítette az uralkodásra.

- Tudatosan, előrelátó megfontoltsággal kell vezetni, nem pedig rögtönözve, spontán gondolatok és indulatok alapján. Géza és István is előre gondolkodva, és nemcsak a célt elhatározva, de a megvalósítás módját is átgondolva és előkészítve végezték vezetői munkásságukat

- Fontos a vezetésben a folyamatosság. Ezért Géza Istvánt, István pedig Imrét jelölte ki utódjának, és nem engedték az Árpádok családjában addig szokásos „*a család legidősebb férfi tagja utódlásának rendjét*” érvényre jutni.

- Géza nagyon jól felismerte az „*eszmei és cselekvési egység*” fontos törvényét, amikor fontosnak tartotta az új állami és társadalmi berendezkedéssel összhangban lévő római ideológia elterjesztését és annak megfelelő egyházi rendszer kialakítását.

- A környezet hatalmi viszonyainak és kihívásainak jó ismerete és az azokhoz való helyes alkalmazkodás is Géza különleges érdeme. Számára nem az volt a nagy kérdés, hogy „*pogányság vagy kereszténység*”, e kérdésben könnyű volt a választ megtalálnia. A nagy kérdés az volt, hogy római vagy keleti kereszténység, nyugati vagy bizánci politikai irányultság legyen-e? E kérdésben volt különlegesen megfontolt és bölcs Géza döntése.

- Nagy innovációkat elhatározni és megvalósítani csak különleges innovációs készséggel és képességgel rendelkező vezetők alkalmasak. E tulajdonság alapvető, szükséges, de nem elégséges feltétel. Nagyon fontos emellett, amiről már szóltam, de újól is ki szeretném hangsúlyozni, a felkészülés, a felkészültség és a megfontoltság, amikben Géza és István ugyancsak példamutató állami vezetők voltak.

- *Mindezen vezetési, vezetői szempontok a vezetés minden területén és minden szintjén fennállnak*, természetesen mindenütt a vezetett rendszer szakmai és egyéb sajátosságai, a vezetett csoport, csoportok tagjainak tulajdonságai, szokásai szerint és a környezeti hatások és kihívások különbözőségeinek megfelelően. *Géza és István mindezekben tanulmányozható, tanulmányozandó és követendő példa minden gyakorló és leendő vezető számára.*

FORRÁSMUNKÁK

Marczali Henrik: A fejedelemség átalakulása. Szent István királysága: In: Szilágyi Sándor (szerk.) A magyar nemzet története. I. köt. IV–V. könyv. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R. Társulat. Budapest, 1895.

Kristó Gyula: A tizenegyedik század története. Im: Magyar századok. Pannonica kiadó, 1999.

Szent István király kis legendája (Árpád kori legendák és intelmek. Szépirodalmi Kiadó, Budapest, 1987).

Király László (szerk.): Nagyobbik legenda. Az „István király emlékezete” című kiadványban. Európa Kiadó, Budapest, 1987. 103. old. István király első törvénykönyve. Az „István király emlékezete” kötetben.

Bartoniék Emma: Jegyzetek a „Szent István törvényei” című kötetben. Helikon Kiadó, Budapest, 1988.

Sancti Stephani primi regis Hungariae de regum praeceptis decem ad Sanctum Emericum Ducem. (Szent István első magyar király a királyok tízparancsolatáról Szent Imre herceghez) – (Kétnyelvű kiadás Tormai Cecil fordításában).

Györffy György: István király és műve. Gondolat Kiadó, Budapest, 1977.

Farkas Gyula: Képek a vezetés tudományos művelésének és oktatásának történetéből. (Vezetéstudomány, 1982 május).

Farkas Gyula: A vezetés tudományos művelésének és oktatásának magyarországi történetéből. (Ipargazdaság, 1986 április).

Farkas Gyula: A vezetés tudományának és oktatásának története. (Doktori értekezés, 1994).